

УДК 330.14:631.16

Назаренко І. М.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічного контролю та аудиту
Сумського національного аграрного університету*

Орехова А. І.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічного контролю та аудиту
Сумського національного аграрного університету*

Nazarenko I. M.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer of Economic Control and Audit Department,
Sumy National Agrarian University*

Oriekhova A. I.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer of Economic Control and Audit Department
Sumy National Agrarian University*

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КАПІТАЛОМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

CURRENT STATE ANALYSIS TO PROVIDE THE CAPITAL OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN UKRAINE

Анотація. У роботі проведено аналіз сучасного стану забезпечення капіталом сільськогосподарських підприємств України. Обґрунтовано, що на сьогодні важлива місія в процесі прийняття управлінських рішень відводиться аналізу формування складових капіталу суб'єктів господарювання. Проаналізовано структуру капіталу сільськогосподарських підприємств країни. Проведено оцінку рівня захищеності власного та статутного (зарєстрованого) капіталу, розглянуто інші ключові індикатори забезпечення фінансовими ресурсами. Обґрунтовано необхідність моделювання фінансової стратегії розвитку суб'єктів аграрного сектору, спрямованої на розв'язання пріоритетних завдань, пов'язаних із удосконаленням, оптимізацією структури капіталу, зростання вартості підприємства та подолання стратегічних загроз.

Ключові слова: капітал, власний капітал, позиковий капітал, структура капіталу, коефіцієнти.

Вступ та постановка проблеми. Актуальним питанням, яке постає перед суб'єктами господарювання в сучасних умовах господарювання, є прийняття ефективних управлінських рішень. Жодне управлінське рішення не може бути прийнятим та апробованим без урахування результатів діяльності підприємства та оцінки фінансового стану. Фінансове становище суб'єктів господарювання залежить від його фінансової архітектури, головним компонентом якої є капітал (власний та залучений). Відповідно, виключно важлива місія в процесі прийняття управлінських рішень відводиться аналізу формування складових капіталу підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика аналізу формування капіталу завжди знаходиться в центрі уваги науковців. Питання теорії, організації та методики аналізу капіталу являється об'єктом дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених: І.О. Бланка, О.І. Бородіної, В.В. Бочарова, О.Ф. Іонової, Г.О. Крамаренко, Г.М. Ліфференко, М.В. Мельник, М.В. Петровської, Г.В. Савицької, Н.М. Селезньової, О.С. Чорної та ін.

Ураховуючи вагомий науковий доробок вчених, досліджується проблематика потребує подальшого дослідження, оскільки постійні зміни, які відбуваються в економічному соціумі, формують виклики, що потребують урахування під час формування ресурсів фінансування виробничо-господарської діяльності.

Метою даної роботи є аналіз джерел формування капіталу сільськогосподарських підприємств України.

Результати дослідження. Розвиток, фінансова безпека, конкурентоспроможність підприємств аграрного сектору в переважній більшості залежать від механізму фінансування діяльності. У сучасних ринкових умовах суб'єкти аграрної галузі постійно відчують дефіцит фінансових ресурсів, обтяжливу фіскальну політику, недосконалий та обмежений рівень державної підтримки, а часом і негативний вплив світових фінансових криз.

Реформи, які відбулися, вплинули на всі сторони економічного життя та найбільше – на фінансові відносини. Принциповість таких перетворень полягає у докорінній зміні ролі фінансів в економічних відносинах. У ринкових умовах гроші через фінансові інструменти стають основним регулятором ринкових відносин. Така трансформація фінансових відносин суттєво підвищила роль фінансових інструментів в економічному житті суспільства, у тому числі в сільському господарстві [1].

Періоди макроекономічних криз проявляються з часів стагнації кредитного ринку, характеризуються неспроможністю сільськогосподарських підприємств залучати позикові кошти на фінансування поточних потреб. На початку макроекономічної стабілізації характер кризи змінюється, структура джерел фінансування відрізняється дисбалансом власних та позикових джерел, надмірним зростанням боргового тягаря на тлі втрати власного капіталу. Проблеми формування фінансових ресурсів не мають територіальної специфіки, відрізняються інертністю, суттєво впливають на ефективність господарювання [2]. Поряд з цим розвиток системи фінансово-кредитного забезпечення стримується рядом об'єктивних і суб'єктивних чинників, найсуттєвішими серед яких є: низька ефективність аграрного виробництва; обмежений доступ сільськогосподарських товаровиробників до фінансово-кредитних ринків; нерозвиненість фінансово-кредитної інфраструктури, орієнтованої на обслуговування аграрного виробництва; низький рівень антимонопольного захисту та дисфункціональність цінового механізму; недостатній рівень державної підтримки [3].

Нині у більшості сільськогосподарських підприємств відсутня чітко сформована місія. Багато господарств функціонують всупереч ринковому принципу прибутковості. Ряд підприємств реорганізується через злиття або приєднання до більш фінансово-стабільних, а деякі згортають свою діяльність, головним чином, через неспроможність самостійного ефективного управління [4].

Державне регулювання фінансового забезпечення аграрних підприємств не в достатній мірі реалізується. Зокрема, у відповідності до Стратегії розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 р., одними з пріоритетних напрямків досягнення стратегічних цілей є: забезпечення стабільної системи державної підтримки аграрного сектору шляхом запровадження середньострокового бюджетного планування, зокрема системи індикаторів фінансування аграрного сектору; надання переваги державній підтримці у здійсненні заходів щодо ефективного розподілу ресурсів в аграрній сфері; запровадження цільової підтримки на поворотній основі за умови наявності відповідальності за цільовий результат сільськогосподарських товаровиробників; перехід до переважно компенсаційних виплат; пріоритетне фінансування інноваційно-інвестиційних проектів на засадах державно-приватного партнерства; установлення критеріїв доступу до прямої бюджетної підтримки з урахуванням соціально-економічної ролі господарств для сільських громад, агро-екологічних вимог та прозорості у забезпеченні проходження бюджетних коштів [5]. Положення даної Стратегії практично не втілені в дійсність, не реалізовані пріоритетні напрямки досягнення стратегічних цілей.

Відповідно, для сільськогосподарських підприємств постійної актуальності набуває питання формування капіталу як важливої складової фінансової стратегії розвитку. Дослідження способу фінансування діяльності підприємств аграрного сектору з метою формування оптимального співвідношення складових капіталу набуває пріоритетної основи наукового вирішення.

Взагалі, формування капіталу сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах – питання складне, дискусійне, вирішення якого є пріоритетним завданням власника (керівника), адже специфіка діяльності даної галузі вносить суттєві корективи в моделювання фінансової стратегії, головною компонентою якої являється капітал. Сільське господарство – досить вразлива галузь, на яку здійснюють істотний вплив (позитивного та негативного характеру) природні, екологічні, фінансові, економічні та політичні фактори.

Розмір капіталу є не тільки формальним критерієм оцінки стійкості підприємства, але й суб'єктивною характеристикою впевненості власників у своєму бізнесі, оскільки вони вклали в нього власні кошти [6]. Тому питання забезпечення достатності капіталу набирає актуальності з кожним днем.

Виходячи з означуваного наступним етапом дослідження являється аналіз капіталу сільськогосподарських підприємств України. Структурний розподіл складових капіталу представлено в табл. 1.

Згідно з даними табл. 1, капітал сільськогосподарських підприємств України за період 2000–2014 рр. у цілому по Україні збільшився на 314 849 818,6 тис. грн.

Фінансування діяльності підприємств у 2014 р. здійснювалося на 41,5% за рахунок власного капіталу; на 16,3% – довгострокових зобов'язань; на 42,1% – поточних зобов'язань; на 0,1% – зобов'язань, пов'язаних із необоротними активами та групами вибуття. Домінуючу позицію у структурі фінансування займають поточні зобов'язання.

Таблиця 1

Склад та структура капіталу сільськогосподарських підприємств України

Роки	Показники (розмір / питома вага)	Власний капітал	Забезпечення наступних витрат і платежів	Довгострокові зобов'язання	Поточні зобов'язання	Доходи майбутніх періодів	Зобов'язання, пов'язані з несоборотними активами та групами вибуття	Всього капіталу
2000	тис. грн. %	49629690,4 72,5	681951,1 1,0	2727156,0 4,0	15346611,1 22,4	86475,0 0,1	- -	68471883,6 100
2001	тис. грн. %	40899965,8 65,6	720770,4 1,2	3742142,0 6,0	16850315,2 27,0	94768,0 0,2	- -	62307961,4 100
2002	тис. грн.. %	36891734,1 63,9	694709,8 1,2	3762112,2 6,5	16233029,5 28,1	133372,1 0,3	- -	57714957,7 100
2003	тис. грн.. %	33665627,9 57,8	672423,3 1,2	4980134,6 8,6	18700423,8 32,1	201208,4 0,3	- -	58219818,0 100
2004	тис. грн.. %	33954027,6 56,6	615837,2 1,0	5647857,4 9,4	19584752,2 32,6	251568,8 0,4	- -	60054043,2 100
2005	тис. грн.. %	37175243,5 55,2	607390,1 0,9	7257444,9 10,8	21882552,5 32,5	372190,7 0,6	- -	67294821,7 100
2006	тис. грн.. %	36092238,8 55,5	598736,1 0,9	7713739,7 11,9	20251748,2 31,1	384247,0 0,6	- -	65040709,8 100
2007	тис. грн.. %	48781057,2 55,2	712454,8 0,8	12022599,0 13,6	26285322,8 29,7	589884,2 0,7	- -	88391318,0 100
2008	тис. грн.. %	61663839,2 47,1	952454,7 0,7	23400168,0 17,8	44225565,7 33,8	782606,9 0,6	- -	131024634,5 100
2009	тис. грн.. %	71000234,3 48,2	978392,8 0,7	24697498,0 16,7	49714055,6 33,7	1055298,3 0,7	- -	147445479,0 100
2010	тис. грн.. %	89210417,4 52,9	836655,5 0,5	24308484,7 14,4	53090242,6 31,5	1232791,4 0,7	- -	168678591,6 100
2011	тис. грн.. %	122863186,7 54,4	1524953,2 0,7	30791318,2 13,6	69244415,0 30,7	1422867,4 0,6	- -	225846740,5 100
2012	тис. грн.. %	146241733,6 53,7	1614148,4 0,6	33391682,4 12,3	89494574,2 32,8	1767749,2 0,6	- -	272509887,8 100
2013	тис. грн.. %	154803376,9 50,1	- -	42789251,1 13,8	111194895,1 36,0	- -	63594,2 0,1	308851117,3 100
2014	тис. грн.. %	159002725,3 41,5	- -	62784924,8 16,3	161451230,2 42,1	- -	82821,9 0,1	383321702,2 100
Відх. +, - 2014 р. від 2000 р.	тис. грн.	+109373034,9	-681951,1	+60057768,8	+146104619,1	-86475,0	+82821,9	+314849818,6

Доцільно акцентувати увагу, що за період дослідження відбулися суттєві зміни у структурі джерел фінансування. Так, у 2000 р. частка власного капіталу у структурі склала 72,5%, а в 2014 р. – 41,5%. Це свідчить про сталу тенденцію до поступової залежності сільськогосподарських підприємств від зовнішніх джерел фінансування.

Наступним етапом дослідження являється аналіз власного капіталу з метою оцінки виконання його складовими відведених їм функцій (захисної, відповідальності та гарантії, фінансування та ін.). Поглибленого дослідження вимагає склад власного капіталу сільськогосподарських підприємств (табл. 2).

Кожна складова власного капіталу має тенденцію до зростання. За досліджуваний період частки складових власного капіталу в загальній структурі постійно коливалися. Результати діагностики дають підстави констатувати про зниження частки статутного капіталу (з 49,19% у 2000 р. до 18,09% у 2014 р.); додаткового капіталу (з 54,98% у 2000 р. до 18,47% у 2014 р.). Поряд з цим у звітному році порівняно з базисним роком відбулося зростання частки резервного капіталу (з 4,16% у 2000 р.

до 9,53% у 2014 р.). Доцільно акцентувати увагу, що за період з 2000 по 2003 р. складовою статутного капіталу був непокритий збиток, а з 2004 по 2014 р. – нерозподілений прибуток, частка якого у звітному році склала 55,33%.

Важливу позицію в методиці аналізу капіталу займає оцінка рівня захищеності власного та статутного (зарєстрованого) капіталу.

З метою оцінки структури капіталу, ефективності використання власного капіталу та його захищеності доцільно провести поглиблений аналіз наступних показників (рис. 1–4).

Коефіцієнт захищеності власного капіталу демонструє частину власного капіталу, яка виконує захисну функцію на підприємстві. Високе значення свідчить про значний резервний фонд і додатково вкладений капітал, який може бути використаний у разі виникнення непередбачуваних явищ на підприємстві і погіршенні типу фінансової стійкості [6]. Коефіцієнт захисту статутного капіталу (зарєстрованого) свідчить про рівень захисту статутного капіталу [7].

Згідно з даними рис. 1, помітною стає тенденція, що рівень захищеності статутного (зарєстрованого) капіталу

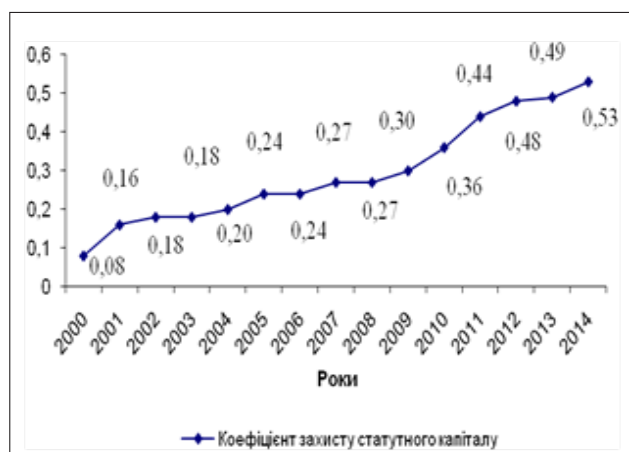

Рис. 1. Коефіцієнт захисту статутного капіталу

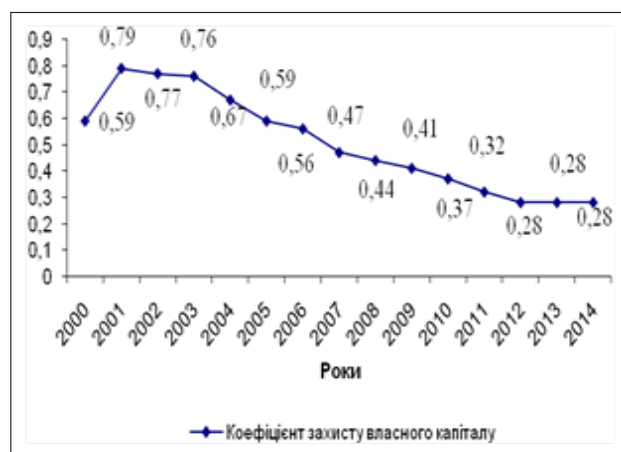

Рис. 2. Коефіцієнт захисту власного капіталу

Таблиця 2

Склад власного капіталу сільськогосподарських підприємств України

Роки	Складові власного капіталу, тис. грн.					Всього власного капіталу, тис. грн.
	Статутний капітал	Додатковий капітал	Резервний капітал	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	Неоплачений капітал	
2000	24410722,6	27284630,6	2066757,7	-4132420,5	-	49629690,4
2001	11419260,4	30583372,1	1851746,9	-2576566,3	377847,3	40899965,8
2002	11241846,7	26526365,8	2007521,5	-2422323,0	461676,9	36891734,1
2003	11089936,1	23498939,5	2047278,8	-2480505,4	490021,1	33665627,9
2004	10749123,4	20671227,6	2194773,0	867134,1	528230,5	33954027,6
2005	11199743,7	19163359,8	2662079,6	4673509,1	523448,7	37175243,5
2006	12729056,2	17089090,8	3093588,0	5361665,0	2181161,2	36092238,8
2007	14330083,9	18885109,9	3930539,3	12905388,9	1270064,8	48781057,2
2008	19319121,1	21883300,5	5187708,2	17947611,6	2673902,2	61663839,2
2009	20584030,5	22987405,3	6223758,8	23757113,3	2552073,6	71000234,3
2010	21647329,8	24768006,7	7997743,9	37256454,4	2459117,4	89210417,4
2011	23548580,0	28526270,3	10296632,8	62208183,2	1716479,6	122863186,7
2012	25983612,7	29145641,8	12462417,8	80634776,9	1984715,6	146241733,6
2013	28840703,7	28541969,1	14112267,3	85885156,8	2576720,0	154803376,9
2014	28774508,1	29371419,4	15148921,5	87968407,2	2260530,9	159002725,3
Відх. +, – 2014 р. від 2000 р.	+4363785,5	+2086788,8	+13093163,8	+92100827,7	+2260530,9	+109373034,9

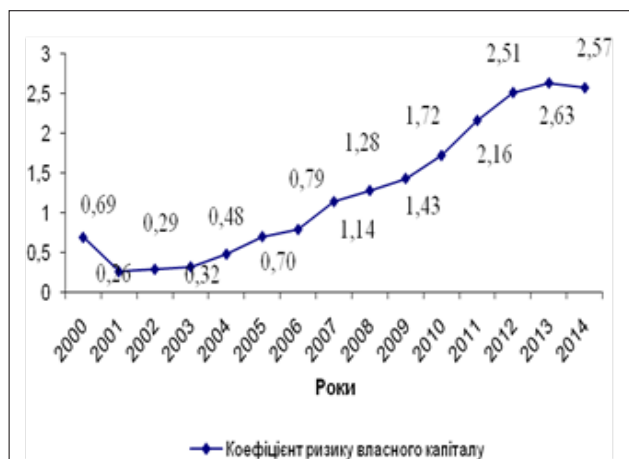

Рис. 3. Коефіцієнту ризику власного капіталу

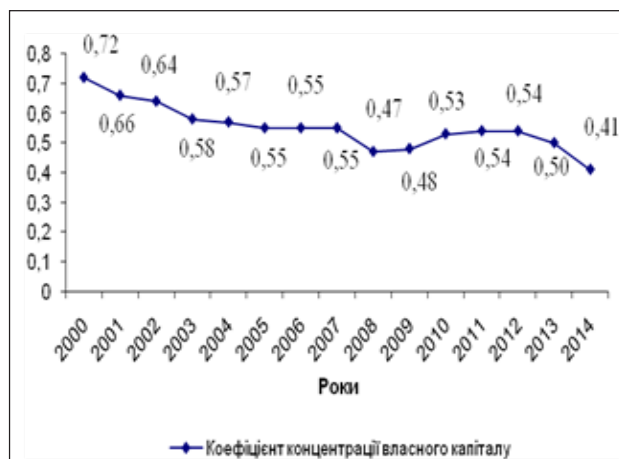

Рис. 4. Коефіцієнт концентрації власного капіталу

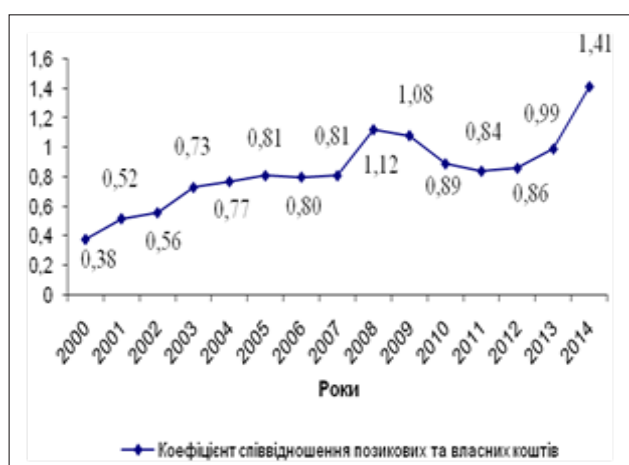

Рис. 5. Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів

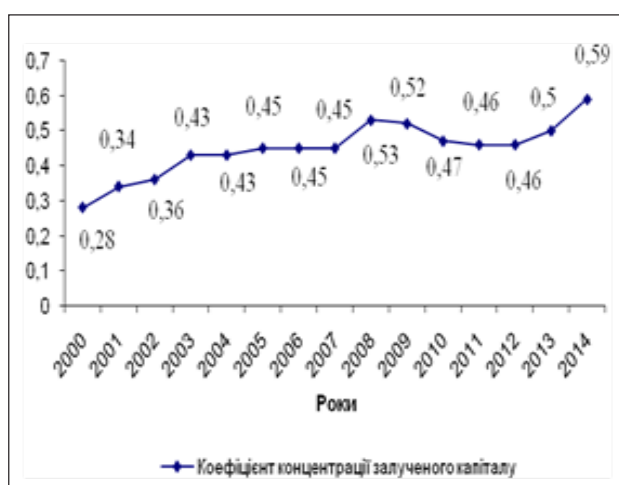

Рис. 6. Коефіцієнт концентрації залученого капіталу

сільськогосподарських підприємств України з кожним роком має тенденцію до зростання. З 2007 р. даний показник відповідає нормативному значенню (більше 0,25), що свідчить про дотримання вимог Господарського кодексу України з питань формування статутного (зареєстрованого капіталу).

Поряд з цим з кожним роком відбувається зниження рівня захищеності власного капіталу та зростання коефіцієнту ризику власного капіталу (рис. 2, 3).

Дані рис. 4 дають підстави констатувати тенденцію до зменшення частки капіталу, вкладеного власниками у майно суб'єкта господарювання. Доцільно зазначити, що включно до 2013 р. даний показник знаходився в межах норми (на рівні 0,5). У 2014 р. значення даного індикатора автономії склало 0,4. Взагалі, аналізуючи значення даного коефіцієнта при прийнятті управлінських рішень, потрібно враховувати також галузеву приналежність досліджуваних підприємств, адже сільське господарство являється галуззю, для якої характерним є сезонний характер виробництва, що впливає на часовий розрив між періодом здійснення витрат та отриманням суб'єктом господарювання доходів від виробничо-господарської діяльності.

У сільському господарстві України темпи зростання позикових коштів (залучених) значно випереджають

темпи зростання власних. З кожним роком відбувається зниження фінансової стійкості підприємств, оскільки домінуючу позицію у структурі фінансування займають позикові кошти. У 2014 р. співвідношення позикового і власного капіталу склало 59% : 41%, що вказує на втрату фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств України (рис. 5).

Сільськогосподарські підприємства нашої країни стають більш залежними від фінансових ресурсів зовнішніх інституцій (банків, інвесторів та ін.) (рис. 6).

Висновки. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що власне фінансове забезпечення аграрного сектору досить обмежене, з кожним роком відбувається зростання залежності від залучених коштів. Характерною рисою розвитку даного сектору економіки являється домінування інституціоналізації власності (використання та залежність від коштів інших інституцій). Відповідно, подальшим перспективним напрямком даного наукового дослідження буде моделювання фінансової стратегії розвитку суб'єктів аграрного сектору економіки, спрямованої на розв'язання пріоритетних завдань, пов'язаних з оптимізацією та вдосконаленням структури капіталу, підвищення вартості підприємства та ефективне подолання стратегічних загроз.

Список використаних джерел:

1. Дем'яненко М.Я. Проблемні питання державної політики фінансової підтримки сільського господарства / М.Я. Дем'яненко // Економіка АПК. – 2011. – № 7. – С. 67–72.
2. Пріб К.А. Формування фінансових ресурсів в антикризовому управлінні сільськогосподарським підприємством / К.А. Пріб // Економіка АПК. – 2012. – № 7. – С. 84–89.
3. Стецюк П.А. Фінансові проблеми розвитку аграрного виробництва / П.А. Стецюк, О.Є. Гудзь // Економіка АПК. – 2012. – № 4. – С. 73–78.
4. Недільська Л.В. Стан та шляхи вдосконалення фінансового менеджменту сільськогосподарських підприємств / Л.В. Недільська // Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. – 2012. – № 1(2). – С. 303–311.
5. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-p>.
6. Анализ структуры собственного капитала [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://afdanalyse.ru/news/analiz_struktury_sobstvennogo_kapitala/2013-12-16-288.
7. Цал-Цалко Ю.С. Економічний аналіз пасивів в системі управління підприємством / Ю.С. Цал-Цалко // Вісник ЖДТУ. – 2012. – № 4(62). – С. 199–201.

Аннотация. В работе проведен анализ современного состояния обеспечения капиталом сельскохозяйственных предприятий Украины. Обосновано, что на сегодня важная миссия в процессе принятия управленческих решений отводится анализу формирования составляющих капитала субъектов хозяйствования. Проанализирована структура капитала сельскохозяйственных предприятий страны. Проведена оценка уровня защищенности собственного и уставного (зарегистрированного) капитала, рассмотрены другие ключевые индикаторы обеспечения финансовыми ресурсами. Обоснована необходимость моделирования финансовой стратегии развития субъектов аграрного сектора, направленной на решение приоритетных задач, связанных с совершенствованием, оптимизацией структуры капитала, рост стоимости предприятия и преодоления стратегических угроз.

Ключевые слова: капитал, собственный капитал, заемный капитал, структура капитала, коэффициенты.

Summary. In the article there is the analysis of the modern state to provide agricultural enterprises capital in Ukraine. It is substantiated that the important mission in the process of managerial decision-making given analysis of the components of capital formation of business entities. It is analyzed capital structure of agricultural enterprises in the country. Evaluation of security level of equity and authorized (registered) capital, considered other key indicators for financial resources. The necessity of the financial strategy modelling in subjects development of agrarian sector aimed at addressing priority issues related to the improvement, capital structure optimization, the growth of enterprise value and addressing strategic threats.

Key words: capital, own capital, loan capital, structure of the capital, coefficients.